

2 ER

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΗ

Handwritten signature of Perikles G. Zerlentis.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΒΟΘΡ. ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

Α΄.

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΩΑΣΑΦ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΙΑΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΙΩΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΚΗ΄ ΤΟΜΟΥ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1917

ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΩΑΣΑΦ ΤΟΥ ΑΠΟ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩΝ
ΠΕΡΙ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΕΙΩΣΕΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΧΙΩΝ

Ἐν μελέτῃ μου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱεραρχικὴ τάξις τῶν ἐν ταῖς νήσοις ἐκκλησιῶν(1)» σημειοῦμαι περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Χίων ἀξιώματος τοῦ δικαίου τάδε: «Ὁ Ἱερώνυμος Ἰουστινιανὸς σημειοῦται ὅτι ὁ ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου ἐν Χίῳ ἐκαλεῖτο δικαῖος, ἐτέλει δὲ ὑπὸ τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ ἐκλεγόμενος μὲν ὑπὸ τῶν δοκίμων Χίων, ἐπικυρουμένης δὲ τῆς ἐκλογῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου· ταῦτα δὲ σημειοῦται καὶ Ἀλέξανδρος Βλαστός· ἀλλὰ τὸ τοῦ δικαίου ὄνομα ὡς ἐπιτρόπου τοῦ πατριάρχου ἐν Χίῳ ἦν ἄγνωστον τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκαλεῖτο δὲ οὕτω εἴτε ὑπὸ τῶν Χίων, εἴτε ὑπὸ τῶν κρατούντων τῆς νήσου Ἰουστινιανῶν». Ταῦτα ἔγραψα, διότι οὐδαμοῦ ἐν τοῖς γνωστοῖς μοι γράμμασι τῆς ἐκκλησίας τῶν Χίων εὗρον τὸ τοῦ δικαίου ὄνομα ὡς προϊσταμένου τῆς χιακῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀληθῆ, διότι ὄντως ἐκαλεῖτο δικαῖος ὁ προϊστάμενος τῆς Χίων ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν κρατούντων τῶν Χίων κακοπραγμόνων Ἰουστινιανῶν· τοῦτο γίγνεται δῆλον ἐκ γράμματος τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ τοῦ ἀπὸ ἱερομονάχων τοῦ ἐπικαλουμένου Κόκκα, πατριαρχήσαντος πιθανῶς ἔτεσι 1464-1466, κειμένου δὲ ἐν ἀντιγράφῳ ἐφθαρμένῳ καὶ ἀτελεῖ ἐν χειρογράφῳ τεύχει τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ βιβλιοθήκης τοῦ μοναστηρίου ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπ' ἀριθμ. υμζ'· τὸ χειρόγραφον τοῦτο τεῦχος περιεγράφῃ ἀτελῶς(2), δι' ὃ παρελείφθη

(1) Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς μεσογείου θαλάσσης. (ἐν Ἑρμουπόλει, 1913, εἰς 8ον), τόμ Α', τεύχει α', σελ. 32-33.

(2) Ἰωάννου Σακκελίωνος Πατριακὴ βιβλιοθήκη, (ἐν Ἀθήναις, αωζ', εἰς 4ον), σελ. 201-202.

ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ τεύχους ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὸ εἰρημένον γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ κείμενον ἐν ἀρχῇ τοῦ χειρογράφου. Ἐκ τοῦ γράμματος τούτου μαρτυροῦμεν ὅτι πολλὰ ἔκτροπα καὶ παράχορδα ἐγένοντο μεταξὺ τῶν ἐν ἀξιώσει τῆς χιακῆς ἐκκλησίας· δι' ὃ τῇ αἰτήσῃ τῶν Χίων ὁ εἰρημένος πατριάρχης Ἰωάσαφ διὰ συνοδικοῦ τόμου ὥρισε τὴν ἐκλογὴν τοῦ τε δικαίου καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἀξιώσει τῆς χιακῆς ἐκκλησίας «ψηφίζεσθαι καὶ γίνεσθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ παλαιὰν συνήθειαν τοῦ τόπου» ἐπικυρουμένης τῆς ἐκλογῆς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ δημοσιευόμενον κατωτέρω γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ ἀντεγράφη ἐκ τοῦ εἰρημένου νομικοῦ χειρογράφου τεύχους τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ μοναστηρίου ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου Νικήτα Χαδιαρᾶ, πρῶην σχολάρχου ἐν Πάτμῳ, ἔπεμψέ μοι δ' ἀντίγραφον αὐτοῦ ὁ ἐμοὶ ἀγαπητὸς Δημοσθένης Χαδιαρᾶς· ἐν τῷ ἀντιγράφῳ παρελείφθη τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ γράμματος καὶ τὸ ἔτος τῆς τότε Ἰνδικτιῶνος· ἀλλ' ὅμως εἶναι φανερόν ὅτι τοῦτο ἀνήκει τῷ πατριάρχῃ Ἰωάσαφ τῷ ἀπὸ ἱερομόναχων πατριαρχήσαντι ἔτεσι 1464-1466, ὅτε ἔτι ἐσχόλαζεν ἱεράρχου ἡ μητρόπολις Χίων, προΐστατο δὲ ταύτης δικαῖος.

(Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. υμζ' χειρογράφου τεύχους τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ μοναστηρίου ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου).

† Ἰωάσαφ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. †

† Σοφοῦ τινος ἠκούσαμεν λέγοντος <τάς> ἀναφροσύνας στάσεις καὶ διχονοίας ὡς <τὰ πο>λλὰ <ἡγεμο>νεῖα καὶ ἐξουσία ἀνδρὸς σοφωτάτου <καὶ> κραται<στάτου διαλύεσθαι> καὶ κατακοιμίζεσθαι, ἐνθεν δὴλα δὴ ἐλέγχον<τος>, ἐνθεν καὶ ἐπιτιμῶντος, ἄλλοθεν δ' αὖ σωφρονίζοντος <καὶ νοθετοῦντος>· ἐπὶ δ' ὁ τοιοῦτος τὴν τῆς πολιτείας σύγχυσιν διαλύσῃ, <τὴν ἐν> Χριστῷ ἀγάπην καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν <ἀπεργάζεται. Εἰ δὲ> ἐξουσία καὶ λογιότης ἀνδρὸς σοφοῦ πολιτείαν ὅλην εἰρηνεύειν οἶδε καὶ τοσοῦτον ἰσχύει, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἰσχύσειεν εἰς νομοθεσίαν καὶ ὅρους εἰ τις τ<ύχ>οι ἄριστος, οἷά

<περ> τεῖχος ἄρρηκτον <ἐπὶ βάσεων ἀσφαλῶν οἱ> κοδομούμενον. Ἐπεὶ
 οὖν καὶ <ἐν> τῇ περιφήμῳ ταύτῃ πόλει Χίου <ἐναγχος> συμβαίνει τοὺς
 εὕρισκομένους ἐκεῖσε ἱερεῖς καὶ κληρικοὺς ἀναξίως προσπηδᾶν καὶ
 ἀνάγεσθαι εἰς <βαθμοὺς> ὀφφικίων καὶ προεδρ<ίας> τῶν τοῦ κλήρου
 <αὐτοδοῦ> λως, εὐχομένους τάξει καὶ καιρῷ προβαί<νειν τε καὶ ἀξι-
 οῦσθαι τῶν βαθμῶν τούτων,> τόν<τε ἐκκλησιαστικὸν νόμον παρατρέ-
 χοντας γίγνε>σθαι <αἰτίους στάσεων> συγχύσεως <καὶ διχονοιῶν>
 τῇ πόλει <τῶν Χίων>. Διὰ τοῦτο ἡ<μετ>ριότης ἡμῶν δι' ἀναφορᾶς
 ἀξιοπίστου ταῦτα πάντα μαθοῦσα καὶ τὴν τοιαύτην ἀδικίαν ἐκφράξει
 <καὶ διορ>θώσασθαι ἀπαίτηθεῖσα, δεῖν ἔγνω τὸν παρόντα ποιῆσαι
 καὶ ἐκδοῦναι τόμον συνοδικῶς. Καὶ δὴ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφαινό-
 μεθα: πρῶτον μὲν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νῦν τιμιωτάτου δικαίου Χίου
 τὴν ἐκλογὴν τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν δικαίου καὶ πάντων τῶν ἄλ-
 λων τῶν κατὰ καιροῦς γενησομένων δικαίων ψηφίζεσθαι καὶ γίγνε-
 σθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ παλαιὰν συνήθειαν τοῦ τόπου, τοῦτ' ἔστιν
 ὑπὸ τε τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν Χίου καὶ παντὸς τοῦ ἱερατείου
 συναινούντων καὶ τῶν <εὕρισκομένων> ἐκεῖσε τιμιωτάτων Γραικῶν
 ἀρχόντων· ἄλλως τε μὴ γίγνεσθαι κατ' οὐδένα τῶν πάντων τρόπον·
 ἐὰν δὲ ἄλλως τύχη, ἡ αὐτὴ ἐκλογὴ γένηται ἄκυρος <πάντως>. Εἴτα
 μετὰ τὸ γενέσθαι, ὃν λέγομεν, τρόπον, βεβαιου<σθαι> καὶ παρὰ τῆς
 καθ' ἡμᾶς ταύτης μεγάλης ἐκκλησί<ας καὶ κα>θολικῆς· δεύτερον
 ἀποφαινόμεθα τὰ ὀφφίκια εἴτε προεδρίας <εἴτε τ>ὰ περὶ τοῦ εὐαγοῦς
 κλήρου καὶ τῶν πεντάδων Χίου <ἐκλέγ>εσθαι καὶ προβαίνειν κατὰ
 βαθμοὺς αὐτῶν, ἥτοι τοῦ πλησιεστέρου ὀφφικιαλίου ἀξιουμένου τοῦ
 τόπου καὶ βαθμοῦ ἐκείνου τοῦ ἐκλελοιπότες καὶ κενοῦ, ἀλλὰ μὴ ὑπερ-
 πεδᾶν κάτωθεν εἰς τὰ ἄνω ἀκαίρως καὶ ἀναξίως· τρίτον θεσπίζομεν
 πάντα τὰ ὀφφίκια τῆς ἐν Χίῳ ἐκκλησίας γίγνεσθαι καὶ ἐκλέγεσθαι
 παρὰ τε τοῦ τιμιωτάτου δικαίου καὶ τῶν αὐτοῦ τιμιωτάτων κληρι-
 κῶν, εἴτα τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν στέλλεσθαι ἐνταῦθα εἰς τὴν καθ'
 ἡμᾶς μεγάλην ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἢ βεβαιωθῆναι καὶ ἐπικυρωθῆναι ἢ
 ἀποδοκιμασθῆναι καὶ ἀπορριφθῆναι, ἐν δὲ τῷ μεταξύ τοῦ καιροῦ οἱ
 ἐκλεγόμενοι εἰς τὰ τοιαῦτα ὀφφίκια μὴ νεμέσθωσαν αὐτά, ἕως οὗ
 καὶ τὴν ἐντεῦθεν προσλάβωσιν ἐπιδεδαίωσιν· τέταρτον ἀποφαινόμεθα
 τοὺς μοναχοὺς εἴτε ἱερομονάχους μὴ <ἐπ>αξιοῦσθαι, ὧν εἵπομεν βα-
 θμῶν καὶ ὀφφικίων Χίου, ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἀξίας καὶ τιμὰς δίδωσθαι

μόνοις τοῖς κοσμικοῖς ἱερεῦσι, τοῦτο δὲ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄτοπα πολλὰ ἐκ τοῦ συναναμείγνυσθαι τοὺς τοιούτους ἱερομονάρχους ταῖς πολιτείαις, ἅπαξ ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ· πέμπτον ἀποφαινόμεθα ὅτι πᾶσαι αἱ τοιαῦται ἐκλογαὶ αἱ ἀπὸ τοῦδε γενησόμεναι, ἐὰν γένωνται ἐναντίως τῷ παρόντι ἡμετέρῳ συνοδικῷ τόμῳ, μὴ ἰσχυέτωσαν, ὡσαύτως καὶ αἱ γενόμεναι τοιαῦται ἐκλογαί, τῆς οἰκείας δὲ ἐνεργείας καὶ νομῆς καὶ τόπου ἀποτυχοῦσαι, ἄκυροι καὶ ὅλως ἀνίσχυροι μενέτωσαν ἅμα τῷ ἐκφωνηθῆναι καὶ ἀναγνωσθῆναι τὸν παρόντα τόμον· ἕκτον μηδεὶς τῶν ἱερέων ἢ μόνος ἢ μετὰ βοηθείας λαϊκῶν προσώπων τολμησάτω ἐκδελεῖν τινα ἱερέα μικρὸν ἢ μέγαν ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ψάλλει, ἐπὶ τῷ αὐτὸν λαβεῖν τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου ἐκεῖσε εἰσελθόντα, ἕως οὗ ὁ εὕρισκόμενος ἱερεὺς ἐν τῷ ναῷ φθάσῃ καὶ πληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ συμπεφωνημένον καιρὸν ἀνενοχλήτως. Ὁ δὲ παρὼν τόμος ἀντὶ νόμου ἰσχυροτάτου κρατεῖτω καὶ ἐς αἰὲν κρατησάτω παρὰ πάντων ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν ἀπαρατρέπτως φυλαττόμενος καὶ φυλαχθησόμενος. Ὅς δ' ἂν τολμήσῃ τούτῳ ἐναντιωθῆναι ἢ κατὰ τι ἀθετῆσαι καὶ παραδῆναι αὐτόν, ἱερεὺς μὲν ὢν, ἀργὸς ἔστω πάσης ἱεροπραξίας, καταφρονῶν δὲ τῆς ἀργίας, καὶ ἀφωρισμένος καὶ ἀσυγχώρητος ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος καὶ ἔξω (τῆς τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας καὶ ὁμηγύρεως. Οὕτως ἀποφαινόμεθα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ μὴ ἄλλως συνοδικῶς ἐξ) ἀποφάσεως. †

Ἐκ Σύρου ἔτει 1916

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΙΩ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ

Α'.

Τὸ φροντιστήριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων.

Δὲν εἶναι παραδεδομένον πότε συνέστη τὸ πρῶτον φροντιστήριον ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ, ἀφ' οὗ χρόνου ἔτει 1566 κατέλαβον οἱ Ὀσμανίδαι τὴν νήσον καὶ ἀποδιώξαντες τοὺς Φράγκους ἐπιδρομεῖς κακοπράγμονας Γενουαίους ἐπανήγαγον εἰς αὐτὴν τὴν φυγαδευθεῖσαν ἐλευθερίαν τοῦ δήμου καὶ τῆς ἐκκλησίας· ἀπὸ δὲ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν ἄρχεται ἐν αὐτῇ νέα περίοδος ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων, ἐν ᾗ διέπρεψαν ἄνδρες διακριθέντες ἐπὶ σοφίᾳ, ἐπὶ συνέσει καὶ ἐπὶ ἀρετῇ ὑπέρμαχοι τῶν πατρίων παραδόσεων καὶ τῆς πατρῴας θρησκείας.

Ἐξ ἐπιστολῆς Γρηγορίου ἱερομονάχου πρὸς τὸν Λέοντα Ἀλλάτιον τοῦ ἔτους 1643 μηνὸς Ἰανουαρίου δευτέρας μανθάνομεν ὅτι ὑφίστατο ἐν τῇ νήσῳ φροντιστήριον, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ εἰρημένος Γρηγόριος. Τὸ φροντιστήριον ἔκειτο ἐν τῷ τμήματι τῆς πόλεως τῷ καλουμένῳ Ἐγκρεμνῷ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Τὸ φροντιστήριον περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο ὁ Λέων Ἀλλάτιος, μάλιστα δὲ ἔστειλεν εἰς αὐτὸ καὶ βιβλία καὶ ἐσκόπει νὰ ἀποστείλῃ καὶ ἄλλα· τούτου ἕνεκα γράφει τῷ εἰρημένῳ Ἀλλατίῳ ὁ Γρηγόριος τάδε: «εἶδα καὶ νὰ με γράφῃ (ἡ λογιότης σου) περὶ τοῦ φροντιστηρίου καὶ διὰ τὰ βιβλία, ὅπου μελετᾷ νὰ στείλῃ· καὶ εἰς τοῦτο ἅς εἶναι βεβαιωμένη καὶ πιστωμένη πῶς χάριτι καὶ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ μου, ἀπὸ τὸν ὅποιον καταδαίνει πᾶν δώρημα, ὅτι τὸ φροντιστήριον πάγει εἰς τὸ καλλιώτερον, διατί ἐγὼ ἐπαρατήθηκα κάθε ἐξουσίαν πρόσκαιρον, καὶ τὸ κελλί μου, καὶ τὸ μοναστήριόν μου, καὶ τὴν ἐφημερίαν μου καὶ ἦλθα καὶ ἐκάθισα εἰς τὸν ναὸν καὶ περίαυλον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ ἔκτισα καὶ κτίζω καὶ ἐξ ἰδίων κελλία· καὶ ἔχω καὶ δεύτερον πρόσωπον καὶ ἀναπαύω τον νὰ διαδάξῃ τῶν παιδίων· καὶ ἐδεδαιώσαμέν το μὲ ὅλην

τὴν κοινότητα τῆς πολιτείας μὲ τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀρχιερέων». Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ὑφίστατο σχολεῖον τοῦ κοινοῦ τῶν Χίων ἔτει 1643 βεβαιωμένον διὰ πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος—ἐπατριάρχει δὲ τότε Παρθένιος ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων ὁ γέρων ἐπικαλούμενός — ἐν ᾧ μετὰ ὑποδιδασκάλου ἐδίδασκεν ὁ εἰρημένος ἱερομόναχος καὶ πρωτοσύγκελλος τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας Γρηγόριος πρῶην ἡγούμενος. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὑφίστατο ἐν Χίῳ ἀδελφότης (ἐταιρεία) μετὰ μουσείου, ἥτοι βιβλιοθήκης, ἥ ἐφρόντιζε τὰ τοῦ φροντιστηρίου. Ἐσκόπει δ' ὁ Ἀλλάτιος νὰ ἀποστείλῃ βιβλία πρὸς σύστασιν βιβλιοθήκης· περὶ τούτου γράφει τῷ Ἀλλατίῳ καὶ ὁ Φράγκος ἐπίσκοπος Χίου Ἀνδρέας Σοφιανὸς ἔτει 1649 μηνὸς Φεβρουαρίου εἰκοστῇ τάδε: «All' arrivo mio qui non ho mancato in compagnia di D. Pietro Fangi di parlar con li signori deputati della nostra città Latini e Greci, circa il buon desiderio di V. S. per li libri, etc. Tutti si rallegrano e promettono tener perpetua memoria dell' affettuosa volontà di V. S. verso questa sua patria et, in presenza delli reverendi papà Gregorio e papà Ziffo, hanno detto che ogni volta che S. V. si resolvesse di mandar detta sua libreria, puntualmente osserveranno quanto lei desidera circa il mantenimento di quelli, e terrano casa e persona apostata per quardargli, conservarli e pulirli. Resta solo che V. S. si risolva, che del resto tutti siamo pronti a servirla (1)». Τοιαῦτα μὲν διενοεῖτο ὁ Ἀλλάτιος περὶ συστάσεως βιβλιοθήκης ἐν Χίῳ, ἀλλὰ δὲν συνέστησεν αὐτὴν ἢ μεταγνοὺς ἢ ὑπὸ κακοδοúlων ἀποτραπείς λεγόντων ὅτι δῆθεν τὰ σταλησόμενα βιβλία βία καὶ δυναστεία τῶν κρατούντων θὰ καταλάβωσιν οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, ὅτι δὲν θὰ φυλάττωνται ἐν ἰδίῳ οἴκῳ καὶ ὑπὸ εἰδήμονος καὶ ὅτι τὸ φροντιστήριον βαίνει εἰς παρακμήν· πάντα ταῦτα ἐκώλυον τὸν Ἀλλάτιον εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν βιβλίων. Τούτων ἕνεκα ἔτει 1654, ἥτοι μετὰ ἑνδεκα ἐτῶν ἀναμονὴν πρὸς ἀποστολὴν τῶν ὑπεσχημένων βιβλίων, ἔγραψεν ὁ Γρη-

(1) Émile Legrand *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiées par des Grecs au dix-septième siècle*, (Paris, 1895, in 8°), tom. III, p. 465-466.

γόριος τῷ Ἀλλατίῳ ἀναιρῶν τὰς τῶν κακοβούλων ἀντενεργείας καὶ βεβαιῶν αὐτὸν ὅτι τὸ φροντιστήριον προάγεται, μάλιστα δὲ καὶ ξένων προσερχομένων μαθητῶν ἔξωθεν, ὅτι ὁ μόνος συγγενὴς τοῦ Ἀλλατίου Ἰωάννης καλούμενος ἦτο ἐκ τῶν πρώτων μελῶν τῆς ἀδελφότητος, ὅτι τὰ βιβλία φυλαχθήσονται ἐν ἰδίῳ οἰκήματι καὶ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῆς νήσου θὰ ἀναθῇ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῶν εἰς ἴδιον πρόσωπον, ὃ γράφει τὰ περὶ τούτου τῷ Ἀλλατίῳ. Προΐστατο δὲ τότε τῆς μητροπόλεως Χίου ὁ Παρθένιος, ἀνὴρ Χῖος, ὃς εἶτα ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Παρθενάκις ἐπικαλούμενος. Ἐπιθυμία δὲ τοῦ Ἀλλατίου ἔγραψεν αὐτῷ περὶ τοῦ φροντιστηρίου καὶ τῶν σταλησομένων βιβλίων καὶ τὸ κοινὸν τῶν Χίων ἔτει 1654· σὺν ἄλλαις δ' εὐχαριστίαις τὸ κοινὸν ἔγραφεν ὅτι καθ' ἐκάστην ἐβδομάδα θὰ τελῇται μία λειτουργία ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας, ἣς αὐτὸς ὥφειλε νὰ ὀρίσῃ τὴν ἡμέραν· ὑπογράφουσι δὲ τὴν πρὸς τὸν Ἀλλάτιον ἐπιστολὴν τοῦ κοινοῦ οἱ τότε τῆς Χίου ἐπίτροποι, ὁ διδάσκαλος Γρηγόριος καὶ ὁ προϊστάμενος τῆς ἀδελφότητος Μανουὴλ Βαρσάκις· καὶ ὁ διατρέδων τότε ἐν Χίῳ Παῖσιος ὁ Γάζης (Λιγαρίδης) ἔγραψε τῷ Ἀλλατίῳ περὶ τε τοῦ φροντιστηρίου καὶ τῶν σταλησομένων βιβλίων, ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ δὲν ἐσώθη· προσέτι καὶ ὁ Γεώργιος Κορέσσιος ἔτει 1654 ἔγραψε τῷ Ἀλλατίῳ παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ μουσεῖον τὰ ἅπαντα Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ προτρέπων αὐτὸν εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν βιβλίων. Ὁ Ἀλλάτιος δὲν ἀπέστειλεν εἰς Χίον τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑπεσχημένα βιβλία.

Γρηγόριος ὁ ἱερομόναχος ὁ πρῶτος γνωστὸς διδάσκαλος τοῦ ἐν Χίῳ φροντιστηρίου ἦν ἀνὴρ Χῖος, ἐγεννήθη δὲ ἐν τῇ κώμῃ τῆς νήσου τῇ καλουμένῃ Μυρμήγκι, ἐξ οὗ Μυρμηγουςιανὸν καλεῖ αὐτὸν ὁ Λέων Ἀλλάτιος (1)· ἐν τοῖς κοσμικοῖς ἐκαλεῖτο Γεώργιος, ἐξ οὗ ὁ Ἀλέξανδρος Βλαστὸς διάφορον νομίζει τὸν Γρηγόριον τοῦ Γεωργίου (2)· καὶ τοῦ μὲν Γρηγορίου μνημονεύει ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν Arnould, Simon καὶ Smith, τοῦ δὲ Γεωργίου ἐκ τῆς Μελετίου

(1) Leonis Allatii De Georgius et eorum scriptis diatriba, ἐν J. A. Fabricii Bibliotheca Graeca, (Hamburgi, 1809, in 4°), ed. Harles, tom. XII, p. 133.

(2) Ἀλεξάνδρου Βλαστοῦ Χιακά, ἥτοι ἱστορία τῆς νήσου Χίου, (ἐν Ἑρμουπόλει, 1840, εἰς 8ον), τόμ. Β', σ. 91, 93.

τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (1). Ἐκ τῶν σχέσεων τοῦ Γρηγορίου μετὰ τοῦ Κορεσσίου ὑπελήφθη ὡς μαθητῆς αὐτοῦ. Ὁ Γρηγόριος ἐγένετο ἀδελφὸς τοῦ ἐν τῇ νήσῳ μοναστηρίου τῆς Νέας Μονῆς, ὡς δὲ λέγει ὁ Λέων Ἀλλάτιος καὶ ἡγούμενος· καὶ πιθανῶς ἔτει 1626 ἦν ἡγούμενος τοῦ ἐν τῇ νήσῳ μοναστηρίου τῶν Μουδῶν, φερόμενος συνυπογεγραμμένος ἐν γράμματι συμφωνητικῷ τῶν μοναχῶν τοῦ μοναστηρίου, οὗ ὁ Γεώργιος Κορέσιος ἦν κτήτωρ καὶ ἐπίτροπος (2). Ὁ Γρηγόριος παρέμεινε καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατελέσας πρωτοσύγκελλος τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ὁ Λέων Ἀλλάτιος ἐπέστελλε τῷ Γρηγορίῳ ζητῶν παρ' αὐτοῦ χειρόγραφα τεύχη. Περὶ ἀνευρέσεως δὲ χειρογράφων τευχῶν ἐν Χίῳ σφόδρα ἐφρόντιζεν ὁ Γρηγόριος χάριν τοῦ Ἀλλατίου, πρὸς ὃν ἔγραφεν ὅτι ἡ λογιότης του (δηλ. ὁ Ἀλλάτιος) «ἐστάθη δευτέρός μου πατήρ μετὰ τὸν σαρκικόν μου πατέρα, ἀγκαλὰ καὶ τῆς ἔχω χρέος, ὅπου μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν ἀνταμείψω». Ἀπέστειλε δ' οὗτος τῷ Ἀλλατίῳ μικρὸν ἱστορικὸν χειρόγραφον περὶ τῶν ἁγίων Τόπων. Ἐξήτει δ' ὁ Γρηγόριος παρὰ τοῦ Ἀλλατίου δι' ἑαυτὸν τὴν Μυριόβιβλον τοῦ Φωτίου καὶ τὰ ἅπαντα Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ πρὸς τούτοις λεξικά τοῦ Βαρίνου πρὸς ἀνταλλαγὴν χειρογράφων τευχῶν. Ὁ Δημήτριος Προκόπιος σημειοῦται τάδε: «Γρηγόριος Χίος, πρωτοσύγκελλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης ἐκκλησίας, ἔμπειρος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, συνέγραψε Συνταγμάτιον περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων (3)». Τοῦ Γρηγορίου μνημονεύει καὶ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης (4) καὶ Κωνστάντιος ὁ ἀπὸ Σινάίου (5).

(1) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία Μελετίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, (ἐν Βιέννῃ, 1784, εἰς 4ον), τόμ. Γ', σ. 488.

(2) Κ. Ν. Κανελλάκη Χιακὰ ἀνάλεκτα, ἥτοι συλλογὴ ἡθῶν, ἐθίμων, παροιμιῶν... (ἐν Ἀθήναις, 1890, εἰς 8ον), σελ. 421-422.

(3) Δημητρίου Προκοπίου Ἐπιτετευμένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν..., ἐν Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Graeca., (Hamburgi, 1806, in 4°), ed. Harles, tom. XI, p. 526.—καὶ ἐν Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης, (ἐν Βενετίᾳ, 1872, εἰς 8ον), τόμ. Γ', σελ. 484.

(4) Ἀθαν. Παπαδοπούλου—Κεραμέως Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ῥωμανίας, ἐν Eudoxiu de Hurmuzaki Documente privitoare la istoria Românilor, (București, 1909, in 8°), vol. XIII, p. ζ'.

(5) Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων,

Ὁ Γρηγόριος συνέγραψε τὸ ἐξῆς βιβλίον: «Σύνοψις τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων εἰς ὠφέλειαν τῶν χριστιανῶν ἀπλῆ φράσει παρὰ Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πρωτοσυγκέλλου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Νέας τῆς κειμένης ἐν Χίῳ συντεθεῖσα. Βιβλίον πολλὰ ὠφέλιμον καὶ πολλὰ χρειαζόμενον διὰ κάθε χριστιανὸν καὶ διὰ κάθε ἄλλον ἄνθρωπον, ὅπου θέλει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν. Con licentia de' Superiori et Privilegio. Ἐνετίησιν, ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ αἰχλὲ'. Παρὰ Ἰωάννη Πέτρῳ τῷ Πινέλλῳ· εἰς 8^{ον}, σ. 192(1)». Ἡ Σύνοψις ἐδημοσιεύθη τὸ δεύτερον ἔτει 1669 (2). Ὁ Γεώργιος Ζαδίρας σημειοῦται ὅτι ἐδημοσιεύθη καὶ ἔτει 1778 ἐν Βενετίᾳ παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ καὶ ἔτει 1781 (3)· τῆς τελευταίας τύτης ἐκδόσεως μνημονεύει καὶ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετός (4).

Περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Γρηγορίου μακρὸς ἐγένετο λόγος ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἀναμορφωτῶν θεολόγων (5), ὁ Ἀρ-

ἐν τῷ συγγράμματι Θ. Μ. Ἀριστοκλέους: Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ ἐλάσσονες ἐκκλησιαστικαὶ καὶ φιλολογικαί, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1866, εἰς 3^{ον}), σ. 149.

(1) Émile Legrand Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-septième siècle, (Paris, 1894, in 8°), tom. I, p. 327-328.

(2) Émile Legrand Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-septième siècle, (Paris, 1894, in 8°), tom. II, p. 253-254.

(3) Γεωργίου Ἰ. Ζαδίρα Νέα Ἑλλάς ἢ ἐλληνικὸν θέατρον, (Ἀθήνησι, 1872, εἰς 8^{ον}, σελ. 225.

(4) Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνικὴ φιλολογία, ἥτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ... τυπωθέντων βιβλίων, (ἐν Ἀθήναις, 1854, εἰς 8^{ον}), μέρ. Α', σ. 22.

(5) Nicole, Arnould, Renaudot... Perpétuité de la foi de l'église catholique sur l'Eucharistie, (Paris, 1851, in 4°), tom. III, col. 312-317) καὶ tom. IV, col. 103.— De Moni (Richard Simon) Histoire critique de la créance et des coutumes des nations du Levant, (Francfort, 1684, in 12°), p. 45-46.—Thoma Smith Defensio libri de Graecae ecclesiae statu contra objectiones authoris historiae criticae, super fide et ritibus orientaliorum, ἐν Miscellanea, (Londini, 1686, in 8°), pp. 27-29.—J. Aymon Monuments authentiques de la religion des Grecs et de la fausseté de plusieurs confessions de foi des chrétiens orientaux, (La Haye, 1708, in 8°), pp. 70-71.—Leonis Allatii De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri tres, (Coloniae Agrippinae, 1648, in 4°), col. 1297, 1341-1342.—Louis

nauld δὲ σημειοῦται περὶ αὐτοῦ: «Gregoire protosyncelle a ensuyé toutes les calomnies des protestants, pour avoir en sela suivi la doctrine de Coressios son maître».

Ὁ Λέων Ἀλλάτιος σημειοῦται περὶ τοῦ Γρηγορίου τάδε: «ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ, (τῇ Συνόψει τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογματῶν), ὁ Γρηγόριος ἐπειδὴ εἶχεν ἀναγνώσει τὰ συγγράμματα οὐ μόνον τῶν Ἑλλήνων σχισματικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέρων αἵρετικῶν, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε τοσαύτην εὐφυΐαν, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὰ ὀρθὰ ἀπὸ τῶν ἐσφαλμένων, καταχέει ποικίλας πλάνας καὶ μωρίας, πολλάκις δὲ καὶ γνώμας αἵρετικὰς καὶ παρατίθησι τοῖς ἀπερισκέπτοις ἀναγνώσταις ὅσα ἡμεῖς ἀλλαχοῦ διὰ πολλῶν ἐσημειώσαμεθα (1). Εἶθε καὶ αὐτὸς νὰ συνετισθῇ ποτε καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδόν, ὅπερ ἐλπίζω ὅτι θὰ γίνῃ, διότι ἔχω καταδηλοτάτην καὶ τὴν ἀπάθειαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν σπουδὴν καὶ τὸν πρὸς τὴν πίστιν ζῆλον αὐτοῦ (2)». Τοιαύτην μὲν ἐφαντάσθη τὴν εἰκόνα τοῦ Γρηγορίου ἢ μυσαρὰ τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου ψυχῇ. Ἀλλὰ σφόδρα ἠπατῶντο οἱ Χῖοι ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποστείλῃ βιβλία εἰς Χίον ὁ Ἀλλάτιος, ὁ τοσοῦτον ἀπαισίαν καὶ μοχθηρὰν ἔχων ψυχὴν, ὁ ἐπευχόμενος νὰ καταβληθῶσιν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ ὀλεθριωτέρων δεινῶν τῆς τυραννίδος τῶν Ὀσμανιδῶν· ταῦτα δὲ προσκλινῆς παρεκάλει τὸ θεῖον καὶ συντετριμμένην καρδίᾳ ἐκέτευεν (3).

Β'.

Τὸ φροντιστήριον τοῦ ἁγίου Βίκτωρος

Τὸ δεύτερον ἐν Χίῳ φροντιστήριον ἔκειτο ἐν τῷ τμήματι τῆς πόλεως Χίου τῷ καλούμένῳ Ἀπλωταριᾷ, ἐνθα ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Βί-

Moreri Le grand dictionnaire historique ou le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane, (Amsterdam—La Hage, 1702, in 1°), ed. 9e, tom. I, p. 92.

(1) De consens., lib. III, c. 17, 18 (col. 1297, 1341-1342).

(2) Leonis Allatii De Georgius et eorum scriptis diatriba, ἐν Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Graeca, ed. Harles, tom. XII, p. 133.

(3) Leonis Allatii De Triodio, ἐν Leonis Allatii De libris ecclesiasticis Graecorum, ed. Jo. Alb. Fabricii, (Hamburgi, 1722, in 8°), p. 134.

κτωρος(1). συνέστησε δὲ τοῦτο ἔτει 1660 Μανωλάκις ὁ ἐκ Καστορίας. Ὅτε τῷ αὐτῷ ἔτει παρεγένετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος κατέπεισε τὸν εἰρημένον Μανωλάκιν, ἄνδρα πλούσιον καὶ εὐλαβῆ, νὰ ἰδρύσῃ καὶ ἐν Χίῳ σχολεῖον (2). Ὁ Μανωλάκις πρὸς τοῦτο κατέθηκε κεφάλαιον πρὸς πληρωμὴν ἀνὰ πᾶν ἔτος τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ὑποδιδασκάλου, ὄντος τοῦ τοῦ ὑποδιδασκάλου μισθοῦ ἑσλάνια εἴκοσι· ταῦτα δ' ἀνηγγέλθησαν διὰ πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Χίου· αὕτη μεταγραφεῖσα ἐν τῷ λεγομένῳ κώδικι τοῦ Φωτίου ὡς ὑπόδειγμα δὲν φέρει οὔτε τὸ ἔτος, οὔτε τὸν μῆνα, οὔτε τὴν ἰνδικτιῶνα, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου, οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτου τῆς Χίου, οὔτε τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου. Ταῦτα ὅμως ἐγένοντο ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Παρθενίου τοῦ ἀπὸ Προύσης ἔτει 1660 προΐσταμένου τῆς μητροπόλεως Χίου Θεοφάνους τοῦ ἀπὸ Ἀρκαδίας τῆς ἐν Κρήτῃ, ἀνδρὸς Χίου. Ἐστέλλετο δὲ διδάσκαλος εἰς Χίον ὁ ἱερομόναχος Γαβριήλ «διδάσκαλος καὶ κήρυξ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας», ὃς καὶ πρότερον ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ πιθανῶς ὡς ὑποδιδάσκαλος τοῦ Γρηγορίου. Ὁ Γαβριήλ ἐδίδασκεν ἔτι ἐν τῷ φροντιστηρίῳ τοῦ ἁγίου Βίκτωρος ἔτει 1672, διότι τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ συνυπέγραψεν ἐν τῷ γράμματι τῆς ἐκκλησίας τῶν Χίων περὶ τῆς ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ συμφωνίας τῶν ἐκκλησιῶν ἑλληνικῆς καὶ φραγκικῆς «Γαβριήλ ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος τῆς κοινότητος τοῦ ἁγίου Βίκτωρος» (Gabriel religieux, docteur et maître de la communauté de St. Victor)*. Ὁ Ἰωσήφ Πιττωνὸς Τουρνεφόρτιος σημειοῦται ὅτι ἐν Χίῳ τρεῖς ὑπῆρχον ἄνδρες λόγιοι, ὁ Δημήτριος Ἀμιραλλός, ὁ παππα-Γαβριήλ καὶ ὁ παππα-Κλήμης (3). Ἐὰν ὁ Γαβριήλ οὗτος εἴναι ὁ αὐ-

ἀδελφότη-
τες ἐν Χίῳ

* Perpetuité de la foi
de l'église catholique
sur l'Eucharistie, tom.
II, col. 1123-1124. —
Ἀθην., Παναδοπούλου - Κερα-
μεὺς Γεώργια δὲ τῷ ἐν
Περρονόδῳ μνησίῳ τοῦ ΝΚ

(1) Ἀγνώστὸς τις συγγραφέας ἐλάχιστά τινα καὶ ἀνάξια λόγου περὶ τῶν ἐν Χίῳ σχολείων σημειοῦται ὅτι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Βίκτωρος ἔκειτο ἐν τῷ Κάτω Αἰγιάλῳ. (Σύντομος ἱστορικὴ ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Χίῳ πρὸ τοῦ 1822, ἐν «Χρόνου», ἐπετηρίδος τοῦ «Νεολόγου» τοῦ δισέκτου ἔτους 1872, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1871, εἰς 8ον), σελ. 162.

(2) Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, (ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀψις, εἰς φύλλ.), σελ. 1177. — Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία Μελετίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τόμ. Γ', σ. 468-469.

(3) Relation d'un voyage du Levant, (Amsterdam, 1718, in 4°), tom. I, p. 146.

Νέολογος, 1904, τομ. 8α),
σελ. 43-44.

τὸς μετὰ τοῦ διδασκάλου Γαβριήλ, ἡ διδασκαλία τούτου παρετάθη μέχρι τοῦ ἔτους 1701, ὅτε ὁ Τουρνεφόρτιος παρεγένετο εἰς Χίον. Τὰ μετὰ ταῦτα ἑκατέρου τῶν φροντιστηρίων τυγχάνουσί μοι ἄγνωστα.

Ὁ τοῦ φροντιστηρίου τοῦ ἁγίου Βίκτωρος διδάσκαλος Γαβριήλ ἦν ἀνὴρ Χῖος, πιθανῶς δ' ἐπεκαλεῖτο Προσωψᾶς καὶ ἦν υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου καὶ υἱωνὸς τοῦ Παντολέοντος, τῶν ὁμαιμόνων δὲ τοῦ Λέοντος Ἀλλατίου, πρὸς ὃν ἔτει 1658 ἔγραψε δύο ἐπιστολάς ἱεροδιακονος ὧν ἐκλιπαρῶν αὐτὸν νὰ ἐπικουρήσῃ αὐτῷ, ἵνα πορευθῇ εἰς Ῥώμην, ἀποτυχὼν δὲ τῆς ἐφέσεως αὐτοῦ ταύτης ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐγένετο «διδάσκαλος καὶ κήρυξ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας»· καὶ πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεως αὐτοῦ ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ πιθανῶς ὡς βοηθὸς τοῦ Γρηγορίου, διότι ἐστάλη εἰς Χίον ὑπὸ Μανωλάκι τοῦ ἐκ Καστορίας «ἀντέχεσθαι τοῦ αὐτόθι φροντιστηρίου, ὡς καὶ πρότερον, καὶ ἔχειν αὐτὸ δι' ἐπιμελείας εἰς προκοπὴν τῶν σπουδάζόντων ἐν αὐτῷ μαθητῶν».

Ἄλλος διδάξας ἐν Χίῳ, ἀλλ' ἄγνωστον ἐμοὶ ἐν ποτέρῳ τῶν φροντιστηρίων, ἦν Διαμαντῆς ὁ Ῥύσιος ὁ ἐκ μητρὸς πάππος τοῦ σοφοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ· ὁ Ῥύσιος περὶ ἑαυτοῦ ἐσημειώσατο τάδε: «πατρίς δὲ κυρίως τούτου (τοῦ συγγραφέως) τὸ Ῥύσιον, πολίχνιον ὄν, ἐν Ἀστακηγῷ κόλπῳ μετὰ Φιλοκρήνην κείμενον, τανῶν ἰδιωτικῶς Ἀρύτζιον, κατὰ τὸν Στράβωνα Δαιδαλσός, διὰ τὸ ποικίλον ἴσως τοῦ χωρίου καὶ εὖοπτον· τοῦτο καὶ εἰσέτι συμμένει καὶ εὐανδρεῖ, ἀνδράσιν ἰδιώταις μὲν, εὐσεβέσι δὲ ὁμοίως κοσμούμενον· ὅπη περαιοῦται καὶ ἡ ἐπαρχία τοῦ Καλχηδόνος (1)». Ἐγένετο δ' ὁ Ῥύσιος τῶν διδασκάλων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς σχολῆς «αἰρεθεὶς τε διδάσκαλος ὑπὸ τοῦ τότε πατριαρχοῦντος ἀοιδίμου τῇ μνήμῃ κὺρ Καλλινίκου προέστη τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἐπὶ ἔτεσι τέτταρσιν, ὅτε καὶ τὸ ἐνταῦθα προσφώνημα συνοδικῶς προσεφώνησε τῷ μετὰ τὸν Καλλίνικον πατριαρχεύσαντι κυρίῳ Γαβριήλ, τῷ δευτέρῳ ἔτει

(1) Διαμαντῆ Ῥυσίου Λατίνων Θρησκείας ἔλεγχοι 36 καὶ τίς ὁ ἐκάστου λόγος, Ἐνετίησι εἰς Ἀμστελτάμι, εἰς 8ον, σελ. XIV.

τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἀψγ^{ον} ἔτος· μετὰ τοῦτο ἐξήκει εἰς Κρήτην, φιλία τινὸς δελεασθεὶς κερδῶν τε μειζόνων ἐλπίσι· διὰ δὲ τὰς καιρικὰς περιστάσεις, τούτων διαμαρτῶν, μετήρε μετὰ διετίαν εἰς Χίον· κἀνταῦθα ἱκανῶς παιδεύσας» ἦλθεν εἰς Σμύρνην. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ῥύσιος ἐδίδαξεν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ γένους σχολῇ δύο ἔτη ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Προύσης, τὸ τρίτον πατριαρχοῦντος, καὶ ἕτερα δύο ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Γαβριήλ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος, ὅτε ἔτει 1703 προσεφώνησεν αὐτὸν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ πατριαρχίας(1), ἦτοι ἐδίδαξεν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ γένους σχολῇ μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1703· δύο ἔτη μετὰ ταῦτα παρέμεινεν ἐν Κρήτῃ διδάσκων 1704-1705, ὥστε ἀπὸ τοῦ ἔτους 1706 ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ, μεθ' ὃ «μετακαλουμένων μεταξὺ τῶν Σμυρναίων, προτρεπομένου αὐτὸν (τοῦ) ἀοιδίου πατριάρχου κυρ Γαβριήλ ἐκεῖσε ἦκειν, ἐκ γὰρ Σμύρνης καὶ οὗτος ὥρμητο, οὕτω τῆς Χίου ταύτην προείλετο» καὶ μετέβη εἰς Σμύρνην. Ὁ Γαβριήλ ἀπέθανε τελευτῶντος Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1707· ἐκ τούτου δηλοῦται ὅτι ὁ Ῥύσιος ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ ἔτεσι 1706-1707. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς Σμύρνην καὶ προέστη τῆς ἐν αὐτῇ σχολῆς (2).

Διαμαντὴν τὸν Ῥύσιον διεδέξατο Διαμαντὴς ὁ Χαλκηδόνιος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἄγνωστον ἐν ποτέρῳ τῶν φροντιστηρίων τῆς Χίου ἐδίδαξεν· ὁ Διαμαντὴς οὗτος· ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ ἔτει 1712 τὴν Ἠλέκτραν τοῦ Σοφοκλέους καθ' ἃ οὗτος ἐσημειώσατο ἐν τῷ σωθέντι χειρογράφῳ τεύχει μετὰ ψυχαγωγίας τῆς ὑπ' αὐτοῦ διδαχθείσης Ἠλέκτρας ἀποκειμένῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἀθήναις ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας ὑπ' ἀριθμ. 217, ἐν τέλει τοῦ ὁποίου ἐσημειώσατο τῇ αὐτοῦ χειρὶ «παρεδόθη τοῖς φοιτῶσί μοι ἐν Χίῳ κατὰ τὸ ἀψιβ' ἔτος τὸ σωτήριον: Διαμαντὴς Χαλκηδόνιος(3)»· ἡδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι Διαμαντὴς ὁ Ῥύσιος καὶ Διαμαντὴς ὁ Χαλκηδόνιος

(1) Διαμαντὴ Ῥυσίου Λατίνων θρησκείας ἔλεγχοι 36 καὶ τίς ὁ ἐκάστου λόγος, σελ. 290.

(2) Ματθαίου Παρανίκα Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς Σμύρνης, (ἐν Ἀθήναις, 1885, εἰς 8ον), σελ. 3.— Ἀθανασίου Παπαδοπούλου—Κεραμέως Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ τοῦ ἐν Σμύρνη διδασκάλου Διαμαντῆ Ῥυσίου, ἐν «Παρνασσῶ» (ἐν Ἀθήναις, 1880, εἰς 8ον), τόμ. Δ', σελ. 204.

(3) Σ. Π. Λάμπρου Κατάλογος τῶν κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν, ἐν «Νέου Ἑλληνομνημονος», (ἐν Ἀθήναις, 1912, εἰς 8ον), τόμ. Θ', σελ. 453.

εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' ὁ μὲν Ῥύσιος ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ ἔτεσι 1706-1707, ὁ δὲ Χαλκηδόνιος ἔτει 1712.

Ἐτει 1725 παραγενόμενος εἰς Χίον ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος πρὸς συλλογὴν βοηθειῶν ὑπὲρ τοῦ παναγίου Τάφου ἀναφέρει ἐν τῇ νήσῳ τέσσαρας διδασκάλους ὡς ἐξῆς: «ὁ διδάσκαλος Ἰωακεῖμ ἱερομόναχος Καδάκος», «ὁ διδάσκαλος Γρηγόριος Κονταράτος ὁ καὶ Αὐγουστῆς ἱερομόναχος», «ὁ διδάσκαλος Συμεὼν ἱερομόναχος Μιταράκις», «ὁ Κωνσταντῖνος Αἶλας διδάσκαλος (1)» ὁ Γορδᾶτος ἐπικαλούμενος.

Ὁ Κωνσταντῖνος Γορδᾶτος ὁ Αἶλας ἐπικαλούμενος ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ τὰ περὶ τῆς σφαίρας ἓνα τῶν προειρημένων τριῶν ἐν Χίῳ διδασκάλων, ὅτε παρεγένετο εἰς τὴν νήσον ὁ μακαριώτατος πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος (2). Ὁ Κωνσταντῖνος ἐν Χίῳ ἐδίδασκε ῥητορικὴν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 203 χειρο-

γράφου τεύχους ἀποκειμένου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ παναγίου Τάφου, ἐν ᾧ κεῖται «τοῦ σοφωτάτου Κωνσταντίνου Κορδάτου διδασκαλία περὶ ῥητορικῆς τέχνης» (φύλλ. 1-96), ἐν δὲ τῇ ᾧα τοῦ α' φύλλου σημειοῦται: «1729: Φεβρουαρίου, ἡρξάμεθα τῆς διδασκαλίας (3)». Περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γορδάτου, ἑνὸς τῶν λογιωτάτων τῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Χίων ἰσως μελήσει μοι ἐν ἑτέρᾳ μελέτῃ.

Ὁ Μανουὴλ Γεδεὼν σημειοῦται ὅτι ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κωνσταντίνου Γορδάτου πρὸς Χρῦσανθον τὸν Ἱεροσολύμων γίγνεται ὀφθαλμὸν ὅτι ἔτει 1727 ἐδίδασκεν ἐν Χίῳ ὁ ἱερεὺς Ἰωακεῖμ Βοῦρος καὶ ἔτει 1729 ὁ ἱερεὺς Συμεὼν (4).

(1) Γ. Π. Γεωργιάδου Ὁ ἐν Γαλατᾷ ἱερός ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1895, εἰς 8ον), σελ. 179-180.— Ἀθην. Παπαδοπούλου—Κεραμέως Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, ἥτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ... θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων ἑλληνικῶν κωδίκων, (ἐν Περουπόλει, 1899, εἰς 8ον), τόμ. Δ', σελ. 202.

(2) Ἰωάννου Σακκελίωτος, Ἐπιστολαὶ Γερασίμου ἱερομονάχου, ἐν «Παρνασσῷ», (ἐν Ἀθήναις, 1891, εἰς 8ον), τόμ. Γ', σελ. 571-572.

(3) Ἀθανασίου Παπαδοπούλου—Κεραμέως Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, ἥτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ... θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων... ἑλληνικῶν κωδίκων., τόμ. Δ', σελ. 176.

(4) Χρονικὰ τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1883, εἰς 8ον), σελ. 144.

(Κατάλογος τῶν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθηκῶν, ἐν Ἀθῆναις ἐκδομένη, (Ἀθήναις, 1907, 2, 8η), τόμ. Δ', σελ. 110.)

Ὁ ἔτει 1739 ἐπισκεψάμενος τὴν νῆσον Ῥιχάρδος Ποκόκκιος σημειοῦται ὅτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Νέας Μονῆς καὶ ἐν τῇ πόλει διδάσκουσι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα ἱερεῖς, οἱ ἐννοοῦντες δὲ ταῦτα ὑπολαμβάνονται ὁμιλοῦντες ἄριστα τὴν νέαν ἑλληνικὴν συνήθως χρώμενοι ἀρχαίαις λέξεσιν, ἐὰν δὲ ἐδιδάσκετο πανταχοῦ ἡ ἀρχαία ἑλληνική, ἡδύνατο νὰ βελτιώσῃ τὴν νέαν (1).

Καὶ Θεοδόσιος ἱερομόναχος ἐδίδαξεν ἐν Χίῳ· περὶ αὐτοῦ ὁ Καيسάριος Δαπόντες σημειοῦται τάδε: «Θεοδόσιος ἱερομόναχος Σκυλίτσης Χῖος καὶ τῆς Χίου διδάσκαλος· οὗτος εἶχε καὶ ἀδελφὸν Στρατὴν τὸ ὄνομά του, ἱατρὸν περίφημον τόσον, ὥστε καὶ εἰς τὴν Πόλιν ἐφέρθηκε, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὸν βασιλέα (2)». Τὸν Σκυλίτσην ἀκμάσαντα πρὸ τοῦ ἔτους 1770 μνημονεύει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ὡς διδάσκοντα ἐν μιᾷ τῶν ἐν Χίῳ σχολῶν, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἐδίδασκεν ὁ ἱερομόναχος Κύριλλος, ἐξάδελφος τοῦ Κοραῆ (3). Ἐπὶ πόσον χρόνον καὶ ἐν ποτέρῳ τῶν φροντιστηρίων τῆς νήσου ἐδίδαξαν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἴσως ὁ χρόνος ἀποκαλύψει.

Ὁ Γεώργιος Βενδότης ἐν τῇ προσθήκῃ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Μελετίου τοῦ Ἀθηνῶν σημειοῦται: «Ναθαναὴλ Χῖος Ἀγχιάλου, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, διδάσκαλος τῆς ἐν Χίῳ σχολῆς (4)»· ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνὸς Ὑψηλάντης γενόμενος τῶν μαθητῶν τοῦ Ναθαναὴλ Καλλονάρη ἐπικαλουμένου καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἀπομνημονεύσας οὐδὲν ἐσημειώσατο περὶ τῆς ἐν Χίῳ διδασκαλίας αὐτοῦ (5).

Παρατίθεμαι κατωτέρω ἐννέα ἐπιστολάς ἀναφερομένας εἰς τὰ ἐν Χίῳ φροντιστήρια.

(1) Richard Pococke A description of the east and some other countries, (London, 1745, in f°), tom. II, part II, p. 10.

(2) Κωνσταντίνου Δαπόντε Κατάλογος ἱστορικὸς ἀξιόλογος τῶν καθ' ἡμᾶς χρηματισάντων ἐπιστῆμων Ῥωμαίων, ἐν Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνικῆς βιβλιοθήκης τόμῳ Γ', σελ. 123.—καὶ ἐν Const. Erbiceanu Cronicii Greci au seris despre Românii în epoca Fanariota, (Bucuresti, 1888, in fol.), p. 133.

(3) Ἀδαμαντίου Κοραῆ Τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα, (ἐν Ἀθήναις, 1881, εἰς 8ον), ἔκδ. Ἀνδρ. Ζ. Μάμουκα, τόμ. Α', σελ. πθ'.

(4) Προσθήκη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Μελετίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, (ἐν Βιέννῃ, 1795, εἰς 4ον), τόμ. Δ', σελ. 224.

(5) Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν ... Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1870, εἰς 4ον)· σελ. κα', 137, 322, 326, 392, 397.

1.

(Αὐτόγραφος⁽¹⁾ ἐπιστολή).

σοφώτατε καὶ λογιώτατε καὶ ἐν διδασκάλοις ἄριστε κύριε κύριε λέων καὶ ἡμέτερε καθηγεμών.

† τὸ τίμιον καὶ πολλὰ περιπόθητον γράμμα τῆς λογιότητός σου ἔλαβα μὲ πολλήν μου χαρὰν κύριος οἶδε ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔμαθα περὶ τῆς υἱίας της καὶ εὐχαρίστησα τὸν Θεὸν διατί ἕως ὅπου εὐρίσκεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν ἔχω διὰ παραμηθείαν διατί αὕτῃ ἐστάθη δευτέρός μου πατήρ μετὰ τὸν σαρκικόν μου πατέρα. ἀνκαλὰ καὶ τῆς ἔχω χρέως ὅπου μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν ἀνταμείψω. εἶδα καὶ νὰ με γράφῃ περὶ τοῦ φροντιστηρίου καὶ διὰ τὰ βιβλία ὅπου μελετᾷ νὰ στείλῃ καὶ εἰς τοῦτο ἅς εἶναι βεβαιωμένη καὶ πιστομένη πῶς χάριτι καὶ δυνάμει τοῦ χριστοῦ μου ἀπὸ τὸν ὅποιον κατηβαίνει πᾶν δῶρημα ὅτι τὸ φροντιστήριον πάγει εἰς τὸ καλλιότερον· διατί ἐγὼ ἐπα-
ρατίθηκα κάθε ἐξουσίαν πρόσκαιρον καὶ τὸ κελί μου, καὶ τὸ μοναστήριόν μου, καὶ τὴν εὐφημερίαν μου καὶ ἦλθα καὶ ἐκάθησα εἰς τὸν ναὸν καὶ περίαυλον τῶν ἁγίων ἀναργύρων καὶ ἔκτισα καὶ κτίζω καὶ ἐξιδίω καὶ κελία καὶ ἔχω καὶ δεύτερον πρόσωπον καὶ ἀναπαύω τον νὰ διαβάζῃ τῶν παιδίων, καὶ ἐβεβαιώσαμέν· το μὲ ὅλην τὴν κοινότητα τῆς πολιτείας μὲ τὸν πατριάρχην τῆς κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀρχιερέων· καὶ κατὰ τὸ ζήτημά της ἰδοὺ ὅπου τῆς γράφῃ ἡ πολιτεία ἡγουν οἱ ντεμπουτάδοι ἀπὸ προσώπου ὅλης τῆς χώρας καὶ παρακαλοῦν τὴν μὲ πρῶτον πλεύσιμον νὰ στείλῃ τὰ ὅσα βιβλία κάμνουςι χρεῖα τῶν παίδων νὰ διαβάζουσιν, καὶ ἂν μὲ ἐμπιστεύεται ἐμένα ἅς μὲ κάμει εἰς πρόσωπον της ἐπίτροπον· καὶ εἴ τι κάμω ὁ Θεὸς θέλει μου ἀνταποδώσῃ εἰς καλόν, ἢ εἰς κακόν καὶ ἅς τὰ στείλῃ τὸ γλυγορότερον. περὶ δὲ τοῦ μικροῦ ἱστορικοῦ βιβλίου ὅπου μοῦ γράφῃ ὅπου

(1) Ἐν πραγματείᾳ τοῦ Curzio Mazzi «Tre epistolarii nella Vallicelliana di Roma» δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ «Rivista delle biblioteche», (Firenze, 1889, in fol.) p. 107, ἀναφέρονται τρεῖς ἐπιστολαὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Georgio vescovo (da Scio, 1643, 1646, 1654, 1654)», αἵτινες καθ' ἡμᾶς ἀνήκουσιν οὐχὶ ἐπισκόπῳ τινί, ἀλλὰ Γρηγορίῳ τῷ ἱερομονάχῳ. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας, ὡς καὶ τὴν τῆς κοινότητος τῆς Χίου, δημοσιεύομεν ἐκ φωτογραφικῶν ἀντιγράφων ἐνθάδε νῦν τὸ πρῶτον, ὅπως ἀκριδῶς ἔχουσι, τηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως τῶν πρωτοτύπων ἐν ταῖς αὐτογράφοις ἐξ αὐτῶν.

ιστορεῖ διὰ τοὺς ἁγίους τόπους ἰδοὺ ὅπου τῆς τὸ στέλλω διὰ τοῦ μισέρ περὶ γλιμάλδου· καὶ παρακαλῶ την νὰ μοῦ στείλῃ τοῦ φωτίου τὸ λεγόμενον μυριόβιδλον διατί μοῦ κάμνει μεγάλη χρεία, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν καὶ τὰ ἅπαντα τοῦ ἁγίου κυρίλλου καὶ ἄς μοῦ γράψῃ τί ἄλλο βιβλίον τῆς κάμνει χρεία νὰ γυρεύσω ἀνίσως καὶ τὰ εὖρω νὰ τῆς τὸ στείλω· καὶ παρακαλῶ την νὰ μὴν λείψῃ μάλιστα τοῦ φωτίου· καὶ ἀνίσως καὶ τῆς φανῇ θέλει συναριθμηθῇ εἰς ἀφιέρωσιν τοῦ φροντιστηρίου· καὶ εἴ τι ἄλλο τῆς κάμνει χρεία ἄς με ὀρίζει· καὶ πολλοὶ τῆς χρόνοι καὶ καλοὶ ἀπὸ τὴν χίον. ἀχμγ' ἱανουαρίω β'.

† Τῆς λογιότητός σου ὅλος
Γρηγόριος ἱερομόναχος καὶ πρώην ἡγούμενος.

2.

(**Αὐτόγραφος**(1) **ἐπιστολή**).

† σοφώτατε καὶ λογιώτατε διδάσκαλε μισέρ λεόνε χαίροις ἐν κυρίῳ· διὰ τὰ βιβλία ὅπου γράφει ἡ λογιότης σου νὰ εὖρωμεν ἐδῶ εἰς χίον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τοῦ συμεὼν θεσσαλονίκης ἅπασα ἡ θεολογία του μετὰ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων καὶ ζητοῦσι ἀκριβὰ ἐκεῖνοι ὅπου τὸ ἔχουσι εὐρίσκεται καὶ ὁ ἰὼδ ἐξηγητὸς εἰς ἐλληνίδα γλῶτταν ἀπὸ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας μας δεκαπέντε τὸν ἀριθμὸν καὶ δὲν τὸν πωλοῦσι μόνον ἂν τῆς κάμνει χρείαν νὰ μεταγραφθῇ· εὐρίσκονται καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς θείας γραφῆς τοῦ θεοδορήτου· ἀντιόχου παρεναίσεις (2) ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ. τὰ ἅπαντα τοῦ νείλου θεσσαλονίκης καταλατίνων· καὶ ἄλλοι λόγοι γεωργίου νικοδημίας ψαλτήριον ἐξηγητόν. ἀπὸ τοῦτα ὅλα εἶναι δυνατόν νὰ μεταγραφθοῦσι· μὰ θέλλουσι πολλὴν ἔξοδον· καὶ ἂν τῆς εἶναι βολετὸν νὰ στείλῃ βαρίνους ἢ τοῦ κυρίλλου ἀλεξανδρείας τὰ ἅπαντα μποροῦσι νὰ τὰ ἀλλάξουσι με ταῦτά· καὶ εἴ τι ἄλλο μποροῦμεν νὰ εὖρωμεν εἴμεσθεν ἔτοιμοι νὰ βάλωμεν ἐπιμέλειαν καθὼς ἔχομεν χρέως εἰς αὐτὴν εἰς τοὺς ὀρισμούς της πάντοτε—1646 σεπτεβρίω 12.

† **Γρηγόριος** ἱερομόναχος καὶ σὸς ἐν χριστῷ.

(1) "Ορα Curzio Mazzi ἐνθ' ἄνωτέρῳ.

(2) τὸ πρῶτον ἔγραψε «παραιναίσεις», εἶτα δὲ διώρθωσε «παρεναίσεις».

3.

(*Εκ πρωτοτύπου*(1) *ἐπιστολῆς*).

† Εὐγενέστατε καὶ χρησιμώτατε ἄρχον κύριε κύριε Λέον, τὴν σοφωτάτην σου εὐγένειαν ἀσπαζόμεθα. Δὲν ἐποκοτούσαμεν νὰ γράψωμεν πρὸς τὴν λογιότητά σου ἐντρεπόμενοι πολλὰ ἀπὸ τὴν μεγάλην εὐεργεσίαν ὅπου ἔκαμεν εἰς ἡμᾶς στέλλοντάς πρὸ χρόνων τὰ βιβλία ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὅποια σφύζονται τὰ παιδία τοῦ φροντιστηρίου· ὅμως ἡ μεγάλη μας ἀνάγκη ὅπου ἔχομεν μᾶς βιάζει νὰ ἔλθωμεν πάλιν εἰς τὴν προτέραν ζήτησιν ξαναθυμίζοντάς της διὰ τὰ βιβλία, ὅπου μᾶς ἔταξεν νὰ μᾶς στείλῃ, διατί ἀληθινὰ κάμνουσι πολλὴν χρεῖαν, ἐπειδὴ γροικῶντας ἀπὸ πολλοὺς τόπους διὰ τὸ φροντιστήριον ἦλθαν καὶ ἔρχονται πολλοὶ σπουδαῖοι καὶ σπουδάζουσι μερικά, μὰ μὴ ἔχοντας βιβλία μένουσιν ἐνδεεῖς, ἀγκυλὰ καὶ νὰ μὴ λείπη προκοπὴ καὶ αὐξήσις ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καθὼς εἶναι φανερόν εἰς ὅλους καὶ θέλει πιστωθῇ καὶ ἀπὸ τὴν γραφὴν τοῦ σοφωτάτου μητροπολίτου Γάζης τοῦ κυρ Παΐσιου· διὰ τοῦτο τοιοῦτον τῶρα ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἐνδειαν καὶ ὀλιγόστευσιν τῶν βιβλίων ἀποκοτούμεν νὰ τῆς γράψωμεν νὰ τελειώσῃ τὴν παλαιὰν ἐλεημοσύνην ὅπου ἄρχισεν καὶ παρακαλοῦμέν την πολλὰ νὰ μὴν ἀκούῃ τὰ λόγια τῶν ἐχθρῶν, ὅπου γυρεύουσι καθημερινὸν νὰ ξηλώσουν τὸ τοιοῦτον θεάρεστον ἔργον λέγοντάς της πῶς τὸ σχολεῖον δὲν αὐξάνει, πῶς προκοπὴ δὲν γίνεται, πῶς δὲν θέλει εἶναι ἐπιστάσια καὶ κυδέρνησις τῶν βιβλίων νὰ μὴν χαλαστοῦσι· καὶ εἰς τοῦτο τῆς τάζομεν ἡμεῖς ὅτι, τὸ νὰ ἔλθουσι τὰ βιβλία, ἀνισῶς καὶ ὁ Θεὸς νεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν της καὶ τὰ στείλῃ, νὰ ἐτοιμασθῇ ἕνας ξεχωριστὸς τόπος νὰ βαλθοῦσι μὲ ἄνθρωπον, ὅπου νὰ ἔχῃ τὴν ἐννοιαν καὶ ἐπιστάσιαν νὰ τὰ ἐπιμελῇται καὶ νὰ τὰ φυλάττῃ, διατί μὲ χάριν Θεοῦ τόπους ἔχομεν περισσοὺς καὶ θέλει διαλέξωμεν τὸ καλύτερον· καὶ ὑποσχόμεθα της ἀκόμη ὅτι νὰ ἔχῃ τὸ μνημόσυνόν της ἀκατάπαυστον σὲ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς τῆς ἀδελφότητος, καὶ μάλιστα τοὺς σπουδαίους πρεσβευτάς καὶ παρακαλετάς πρὸς τὸν Θεόν, μὰ ξεχωριστὰ θέλει τῆς γίνεται μία λειτουργία τὴν ἐβδομάδα διηγε-

(1) Ὅρα Curzio Mazzi ἔ. ἀ. Ἐν τῇδε τῇ ἐπιστολῇ ἀποκατέστησα τὴν τε ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν τηρήσας μόνον τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὸν τονισμόν τῶν αὐτογράφων ὑπογραφῶν, ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Φαίνεται ὅτι ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὑπογεγραμμένων ἐγράφη ἡ ἐπιστολή, ἀλλὰ διὰ χειρὸς ἄλλου τινός.

κῆς καὶ παντοτινὴ περὶ ψυχικῆς τῆς σωτηρίας καὶ ὅς μᾶς γράψῃ αὐτὴ τὴν ἡμέραν ποίαν θέλει νὰ γίνεταί καὶ εἴ τι ἄλλο ὅπου νὰ μᾶς ὀρίσῃ· ἀνισῶς καὶ βάζῃ εἰς τὸν νοῦν τῆς πῶς θέλει πειραχθοῦμεν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῆς μὲ τὴν ἐξωτέραν νὰ μᾶς τὰ πάρουσιν, εἰς τοῦτο τὴν πιστώνομεν πῶς τοῦτο τὸ σχολεῖον δὲν εἶναι μερικόν, ἀλλὰ τῆς κοινότητος, καὶ ἔτσι, ἀνισῶς καὶ κἀνένας θελήσῃ νὰ ἐνοχλήσῃ τίποτις, οἱ πρόκριτοι τῆς πολιτείας, καὶ ξεχωριστὰ τοῦ φροντιστηρίου, μὲ ὅλην τὴν ἀδελφότητα καὶ δὲν θέλει ἀφήσουσιν νὰ πειράξῃ κἀνεῖς· καὶ εἰς τοῦτο, ἂν ἡμεῖς ἐξέραμεν ὅτι νὰ δύνουνται νὰ μᾶς τὰ πάρουσι, δὲν ἐγράψαμεν νὰ μᾶς τὰ στείλῃ· καὶ ἔτσι, ἀνισῶς καὶ θελήσῃ νὰ μᾶς τὰ πέμψῃ, ὁ ἐκλαμπρότατος ἐπίσκοπος Ἀνδρέας ὁ Σοφιανὸς μᾶς εἶπεν πῶς εἶναι αὐτοῦ ὁ ἐπίτροπός του, ὁ εὐγενὴς κύριος Βίγκας Μαῖνές, τοῦ ὁποίου θέλει τὰ παραδώσει νὰ μᾶς τὰ προμηθεύσῃ νὰ ἔλθουσιν ἐδῶ· διὰ τοῦ παρόντος οὐχ ἕτερον καὶ ὁ Θεὸς νὰ τὴν πολυετῇ καὶ νὰ τὴν ἀνηθάξῃ εἰς τιμὴν· ἐν Χίῳ 1654, ἰανουαρίῳ 3.

Οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς σῆς λογιότητος.

† **γρηγόριος** ἱερομόναχος καὶ πρώην ἡγούμενος καὶ διδάσκαλος τοῦ φροντιστηρίου.

μανουὴλ βαρσάκης καὶ προεστὼς τῆς ἀδελφότητος.

† **ἰω. διασορινός.**

† **σιμαῖος μαξηγανας.**

† **παντελὺς παραβανίας.**

† **πιετρο τεστεφανο.**

† **παντελῆς κομνήνος.**

† **νυκολὺς καζανόβας.**

† **κονοταντῆς μαυρογορδάτος.**

† **νικόλαος μάξιμος.**

† **ἄγουστῆς καββάκος.**

† **γεωργηος δαμαλας.**

†

† (1).

† **νικολαος μαυρογορδατος.**

† **μπατῆς μαξημος.**

(1) Μένουσιν ἄνευ ὑπογραφῶν οἱ δύο οὗτοι χῶροι.

4.

(*Ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου (1) δι' ἄλλης χειρὸς γραφεῖσα*).

† Εὐγενέστατε καὶ χρησιμώτατε, μᾶλλον δὲ σοφώτατε καὶ λογιώτατε διδάσκαλε κύριε Λέον, τὴν λογιότητά σου ἐν Κυρίῳ ἀσπάζομαι· πολὺς καιρὸς ἐπέρασεν ὅπου δὲν εἶδαμεν τίμιόν της γράμμα νὰ μάθωμεν περὶ τῆς αὐτῆς ὑγείας καὶ ἀληθινὰ εἶχαμεν μεγάλην ἐννοιαν καὶ μάλιστα ὅπου ἡμεῖς τῆς ἐγράψαμεν δις καὶ τρίς καὶ ἀπολογίαν δὲν ἐλάδομεν μ' ὅλον τοῦτο· ἡ αἰτία λογιάζω νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῆς διαστάσεώς μας· τώρα πάλιν τῆς ξαναγράφω θέλοντας νὰ τῆς ξαναθυμίσω τὴν καλὴν καὶ εὐσπλαγχνον διάθεσιν τῆς ἐλεημοσύνης, ὅπου εἶχε κατὰ νοῦν νὰ κάμῃ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐλεεινοὺς παῖδας τῆς σχολῆς καὶ τοῦ φροντιστηρίου τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων στέλλοντας τὰ βιβλία, ὅπου ὑπεσχέθη· καὶ βέβαια λογιάζω νὰ μὴν ἀλλάξεν ἡ καλὴ της γνώμη καὶ φιλόπατρις, διατί ἡξεύρω πολλὰ καλὰ τὴν πολλὴν ἐπιθυμίαν, ὅπου εἶχε καὶ ἔχει, νὰ γενῇ προκοπὴ εἰς τὴν πατρίδα της, μὰ τὰ λόγια τῶν ἐχθρῶν τὴν καταπείθουσιν νὰ μεταλλάξῃ, ἐπειδὴ ἐγροικήσαμεν πῶς τῆς ἐδάλασι βουλὲς καὶ ἐμπόδια, διὰ νὰ τὴν κωλύσουσιν νὰ μὴν τὰ στείλῃ, λέγοντας της: πρῶτον πῶς τὸ φροντιστήριον δὲν ἔρχεται εἰς αὕξησιν, β' πῶς ἐδῶ ὄντας ἐξωτερικὴ καὶ ἀλλοτρία κρίσις οἱ συγγενεῖς της ἐθέλασι μᾶς πειράξῃ νὰ μᾶς τὰ πάρουσιν, τρίτον πῶς δὲν εἶναι σπίτι ξεχωριστόν, εἰς τὸ ὅποιον νὰ εἶναι βαλμένα τὰ βιβλία καὶ τέταρτον πῶς ἄνθρωπος δὲν εἶναι πιστός, ὅπου νὰ τὰ πάρῃ, τὰ ὅποια ὅλα εἶναι λόγια τῶν ἐχθρῶν καὶ ζιζάνια τοῦ μισοκάλου· μὰ ὅσον εἰς τὸ πρῶτον, διὰ τὴν προκοπὴν καὶ αὕξησιν, λογιάζω: ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸ ὁμολογήσουσιν, καὶ αὐτὰ τὰ ἄψυχα τὸ κηρύττουσιν ὅτι ἐδῶ ἀκούοντας διὰ τοῦτο τὸ σχολεῖον ἀπὸ διαφόρους τόπους ἦλθαν καὶ ἔρχονται καθ' ἡμερινὸν καὶ σπουδάζουσι καὶ αὐξάνεται καθ' ἡμερινὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν σπουδαίων ἀνηθαίνοντας κατὰ σειρὰν ποῖος εἰς τὸ ἓνα μάθημα, ποῖος εἰς

(1) Ὅρα Curzio Mazzi ἔ. ἀ.

τὸ ἄλλο, ποῖος εἰς τούτην τὴν ἐπιστήμην καὶ ποῖος εἰς τὴν ἄλλην· εἰς τὸ δεύτερον, διὰ τὸν φόβον τῶν συγγενῶν τῆς, μήπως καὶ μᾶς σύρουσιν εἰς τὴν ἐξωτέραν νὰ μᾶς τὰ πάρουσιν, εἰς τοῦτο ἤθελα τῆς εἰπεῖ πῶς ἄλλος τῆς ἐδικῆς δὲν εἶναι παρὰ ὁ Ἰωάννης Ἀλάτζιος, ὁ ὅποιος εἶναι ὁ πρόθυμος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁ ζέων καὶ ὑπεράπυρος (sic) θερμὸς ἐραστὴς τοῦ φροντιστηρίου καὶ ἀδελφὸς τῆς ἀδελφότητος παλαιὸς καὶ πρῶτος καὶ ἔχει πολλὴν χαρὰν νὰ αὐξάνῃ τὸ φροντιστήριον καὶ δὲν εἶναι αὐτό, ὅπου τῆς ἐφωτίσασιν· εἰς τὸ τρίτον, πῶς δὲν εἶναι σπῖτι ξεχωριστόν, εἰς τοῦτο τῆς προμετάρομεν ὑποσχόμενος πῶς νὰ εἶναι σπῖτι ξεχωριστόν διὰ τὰ αὐτὰ βιβλία μὲ ἄνθρωπον, ὅπου νὰ ἔχῃ τὴν ἐπιστάσιν καὶ κυδέρνησιν τῶν βιβλίων· ὅσον διὰ τὸ τέταρτον, πῶς δὲν εἶναι ἄνθρωπος πιστός, ὅπου νὰ τὰ πάρῃ, ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ θεοφιλέστατος ἀρχιεπίσκοπος μᾶς εἶπεν πῶς ἔχει ἄνθρωπον ἰδικόν του πιστόν, τοῦ ὁποῦ το ὄνομά του θέλετε τὸ μάθει ἐξ ἰδίας του γραφῆς, εἰς τοῦ ὁποῦ τὰς χεῖρας θέλει τὰ παραδώσει· καὶ μὴν ἀκούῃ, τὴν παρακαλοῦμεν, τῶν ἐχθρῶν τὲς κακὲς συμβουλές, διατί ἄλλο δὲν χρειαζόμεσθην παρὰ βιβλία, ἐπειδὴ ἐκτίσαμεν σπῖτια, κελλιά καὶ τόπους καὶ χαρτιά δὲν ἔχομεν μόνον ἐκεῖνα, ὅπου μᾶς ἔστειλεν. Καὶ ἔτσι, σὰν μᾶς τὰ στείλῃ, θέλομεν τῆς εὐχαριστεῖ καὶ μὴν ἀμελήσῃ, τὴν παρακαλοῦμεν, μόνον τὸ γληγορώτερον τώρα, ὅπου καὶ ἐγὼ ζιῶ νὰ τὰ κυδερνήσω καὶ ἅς μοῦ γράψῃ καὶ αὐτὴ ὅ τι ὀρίζει νὰ τὸ κάμω, διατί ἡξεύρω πολλὰ καλὰ πῶς θέλει ἔχει μεγάλον ψυχικόν· ταῦτα διὰ τὸ παρὸν καὶ κύριος νὰ τὴν διαφυλάττῃ ἐκ παντὸς κακοῦ ἀμὴν. Τὴν προκοπὴν καὶ αὐξήσιν καὶ ξεχωριστὰ τὴν κατάστασιν τοῦ φροντιστηρίου ὁ σοφώτατος καὶ πανιερώτατος μητροπολίτης Γάζης ὁ κύριος Παῖσιος, ὁ λεγόμενος Λιγαρίδης, βλέποντας τὴν ἐθαύμασεν, καὶ τὸ ἀληθὲς θέλετε τὸ μάθει ἐξ ἰδίας του ἐπιστολῆς, ὅπου θέλει γράψῃ πρὸς αὐτήν· οὐδὲν τοιοῦτον ἄλλο καὶ ἅς ἡξεύρῃ πῶς μᾶς ἔχει ὅλους ἰκέτας καὶ παρακαλετάς πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῆς σωτηρίας καὶ τὸ μνημόσυνόν της θέλει ἔχει ἀκατάπαυστον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα· ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ 1, ἐν ἔτει α᾽χνδ'.

† **Γρηγόριος** ἱερομόναχος καὶ πρῶτον ἡγούμενος καὶ τοῦ φροντιστηρίου προστάτης ὅλος τῆς σῆς λογιότητος.

5.

(*Αὐτόγραφος* (1) *ἐπιστολή*).

Τῷ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ κυρίῳ Λέοντι Ἀλάτζη Γεώργιος ὁ Κορέσιος εὖ πράττειν.

† Καὶ νῦν ὥρικῶς ἐπῆγει μοι, ὦ σοφώτατε ἄνερ, σοὶ τῷ φιλτάτῳ τῶν ἐταίρων ὑπαγορευσαὶ γράμματα, τὸ μὲν τι ἐπ' ἀναμνήσει τῆς ἀρχαίας ἡμῶν φιλίας καὶ τοῦ φλογώδους καὶ ἀμοιβαίου φιλικοῦ ἐνάμματος, τοὺς τόπῳ καὶ χρόνῳ διωκισμένους ἐνοποιῶ συνδῆσμῳ συνάπτοντος, καὶ εἰ ἄστροις τὰ κατὰ τοὺς ἐταίρους διασημαίνοντο· τὸ δέ τι ἐπὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ μέρους τινὸς τῆς σῆς παμπληθοῦς καὶ ἀπαρμύλλου βιβλιοθήκης πρὸς τοὺς κατόχους τοῦ φροντιστηρίου φοιτητὰς τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐμμελοῦς ἀττικουργοῦς εὐμουσίας τῷ ἔρωτι ἐννέασοντας· ἥς εὖ οἶδα ὥς οὐκ ἂν διαμάρτοι, ὢν αὐτὸς διάπυρος τοῦ γένους ἐραστῆς καὶ τοῖς ἰχνηλατοῦσι τὰ τῆς σοφίας ἐρρωμενεστάτῃ ἔπαλξις, οἷς περὶ τὴν ψυχὴν τῆς ἀκριβεστάτης θεωρίας ἐβλάστησαν ἔρωτες, καὶ ἐναθλοὶ καὶ ἐναγώνιοι περὶ τὴν κτήσιν ἐκείνης πόνοι. Διὰ δὴ ταῦτα ἡ ἐταιρεία τῶν ἱερομαρτύρων Ἀναργύρων τῆς σῆς ἐξῆπται ὥς ἐκείνη ἰδιαζόντως συμμάχου ψυχῆς. Εἰ γὰρ τὰ μέσα τοῖς θηρωμένοις τὴν σοφίαν ἐπιδαψιλεύεται τὴν τοῦ τέλους κτήσιν, κτητοῦ δι' ἐκείνων τοῖς ποθοῦσι γεννησομένου, καὶ δι' ἐκείνων ἀπολαύουσι τῆς τῶν λόγων δυνάμεως, οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἄτερ τῶν βιβλίων ἐντὸς γένοιντο τοῦ πόθου οἱ τῆς τῶν ἀγίων Ἀναργύρων σχολῆς ἀφορμώμενοι. Ἐπὶ σοὶ οὖν ἐστὶ διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν βιβλίων τὸ ἐνδόσιμον καὶ εἰσιτήριο τῆς καλῆς ἐγχειρήσεως παρασκευάζειν. Σοὶ γὰρ οὐ δεῖ, πηγῇ ὄντι πολυχεύμονι καὶ ναμάτων ἐπιρροῆς κρείσσονι, πλήθους βιβλίων. Πέμπε οὖν τοῖς ἀρδείας ἐπιδεδομένοις διὰ τῶν βιβλίων τὰ νάματα· ἀνάγκη γὰρ μενεῖ, εἰ τοὺς φιλομαθεῖς τῆς ἐλπίδος ἐξαιρήσεται. Ὑπεχε οὖν τὰ ὦτα τοῖς λόγοις, καὶ γενέσθω τῆς χρείας ἢ τῶν φοιτητῶν φιλομάθεια· εἰ δὲ καὶ μὴ ἔχοι ἀντιμισθία τὴν εὐεργεσίαν ἀμείψασθαι, πάντες εὐχαῖς καὶ ἡ ἀδελφότης καὶ τὸ μου-

(1) Ἡ προκειμένη ἐπιστολή, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Émile Legrand ἐν Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dix-septième siècle, (Paris, 1895 in 8°), tom. III, p. 270-271, ἀναδημοσιεύω δὲ ταύτας ἀκριδῶς, ὡς ἔχουσι παρὰ Legrand.

σεῖον αἰδίῳις χρήσεται ἐπὶ τῇ σῇ ψυχικῇ καὶ σωματικῇ εὐημερίᾳ, τῇ κτητικῇ τῆς ἀκαταλήπτου μακαριότητος, ἐν τῷ ἱερῷ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων σηκῷ· οὐχ ἦττον δὲ καὶ τῆς σῆς μεγαλοψυχίας ἔσομαι ἐπαινέτης, ἐπαίνων πρόχειρον ὑπόθεσιν εὐξόμενος· πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον τὰ παθήματα ὄντα τῶν πραγμάτων ὁμοιώματα καὶ τῶν λόγων τὰς φωνὰς καὶ τὰ γράμματα μὲ τὰς σὰς αἰθερίους εὐεργεσίας ὑπερεγκωμιάσειν; Ἑρρωσο, σοφώτατε ἄνερ.

Νουμηνία γαμηλιῶνος, ἀχνῶ.

† ὁ κατὰ πάντα τῆς σῆς σοφωτάτης ψυχῆς

Γεώργιος ὁ Κορέσιος

ἱατρὸς καὶ θεολόγος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.

6.

(*Αὐτόγραφος ἐπιστολή*).

† Τὸ θαμίζειν περὶ τὸ γράφειν τοῖς εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς ἔχουσι καὶ ἐπαγγειλαμένοις ἐκείνοις βιβλιοθήκην, τείνουσαν πρὸς τὴν ἐκείνων μάθησιν, οὐ πάρεργον, οὔτε τῆς ἐγκάρπου ἀπελήλαται ἐγχειρήσεως, οὔτ' ἀηδὲς εἶναι δοκεῖ τοῖς ληπτικοῖς τῶν τοιούτων ἐπιστολῶν, ἀλλ' ἡδὺ πάνυ· ὅθεν οὖν καὶ πάλιν ἐγχειρίζω τῇ σῇ σοφωτάτῃ σεμνοπρεπείᾳ γράμματα, εἰδὼς μὴ πράγματα τῇ σῇ λογίᾳ τητι παρέχειν, ἀλλὰ καταθύμιον αἴτησιν· ἐφ' ὅτῳ πάλιν ἀξιοῖ καὶ παρακαλεῖ αὐτὴν τὸ μουσεῖον, εἰ τὸ πᾶν οὐ δυνατόν, εἰς τὸ μέρος εἰσάγαγε τῆς αἰτήσεως, καὶ τοῦλάχιστον τῶν πονημάτων τοῦ θεοῦ Κυρίλλου, καὶ ἔξει αἰδίον ἐν ταῖς προσευχαῖς τῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἀδελφότητος μνημόσυνον. Ἑρρωσο, ὦ σοφώτατε κύριε Ἀλάτζη, καὶ ἄλλας πάρεχε ταῖς μαθήσεσι τῆς ἀδελφότητος.

1654, μαρτίου 26, ἀπὸ Χίου.

Τῆς σῆς σοφωτάτης σεμνοπρεπείας κατὰ πάντα

Γεώργιος Κορέσιος,

θεολόγος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ ἱατρός.

† Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ

Δέοντι Ἀλάτζη

εἰς Ρώμην.

7.

(*Ἐκ τοῦ κώδικος Φωτίου τοῦ Κυπρίου* (1), σελ. 250).

† Παρθένιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. †

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Χίου (καὶ ὑπέρτιμε ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ καὶ) ἐντιμότατοι κληρικοὶ (τῆς αὐτῆς μητροπόλεως καὶ εὐλαδέστατοι ἱερεῖς καὶ χρήσιμοι) ἄρχοντες (καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, εὐχὴ δὲ καὶ εὐλογία καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν). Γνωστὸν ὑμῖν ἔστω ὅτι ὁ ὀσιώτατος καὶ λογιώτατος διδάσκαλος καὶ κῆρυξ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κὺρ Γαβριήλ, ὁ κατὰ πνεῦμα υἱὸς ἡμῖν ἀγαπητός, μέλων ἤδη ἐπανακάμψαι πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀδεία ἡμετέρᾳ μετὰ τὸ ἐξυπηρετῆσαι καιρὸν ἱκανὸν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, καθάπερ προσετάγη παρ' ἡμῶν διδάσκειν ἐπ' ἐκκλησίας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν τῶν χριστιανῶν καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν, ἡξιώθη παρὰ τοῦ τιμιωτάτου καὶ χρησιμωτάτου ἄρχοντος κὺρ Μανωλάκη, κατὰ πνεῦμα υἱοῦ ἀγαπητοῦ, ἀντέχεσθαι τοῦ αὐτόθι φροντιστηρίου, ὥς καὶ πρότερον, καὶ ἔχειν αὐτὸ δι' ἐπιμελείας εἰς προκοπὴν τῶν σπουδαζόντων ἐν αὐτῷ μαθητῶν, ὅπερ ὁ αὐτὸς ἄρχων συνεστήσατο καὶ περικρατεῖ δι' ἐξόδων αὐτοῦ πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους εἰς αἰώνιον αὐτοῦ μνημόσυνον, ὅστις καὶ διωρίσατο μετ' ἀσφαλείας, ὅπως ὁ μὲν διδάσκαλος οὗτος κὺρ Γαβριήλ ἔχῃ λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ φροντιστηρίου παρὰ τῶν ἐπιστατούντων αὐτῷ διὰ σιτηρέσιον αὐτοῦ καθ' ἕκαστον χρόνον ἀνὰ ἀσλάνια . . . , ἐπειδὴ μετριοφρονοῦσα ἡ λογιότης αὐτοῦ ἀρκεῖται καὶ ἐν τοσοῦτοις. Παρὰ δὲ ταῦτα, ἡγουν ἔξω τοῦ αὐτοῦ σιτηρεσίου τοῦ διδασκάλου, παρέχωσιν οἱ αὐτοὶ ἐπιτηρηταὶ τοῦ φροντιστηρίου ἄλλα εἰκοσιν

(1) Τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἰωακείμ Φοροπούλου ἐν τοῖς Ἑγγράφοις τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ, ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ», (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1900, εἰς φύλλ.), ἔτει ΚΦ, ἀριθμ. 7, σελ. 70.— τὸ δεύτερον δὲ ὑπὸ Const. Georg. Mano *Documente din secolele al XVI-XIX privitoare la familia Mano*, (Bucuresti, 1907, in 4°), p. 42-44. Ἀναδημοσιεύων τὸ γράμμα ἐπειράθην νὰ συμπληρώσω αὐτὸ κατὰ τὸ δυνατόν.

ἀσλάνια κατ' ἔτος πρὸς ἕτερον δεύτερον βοηθόν, τὸν δυνάμενον νὰ διδάσκη τὰ τῆς κυκλοπαιδείας μαθήματα τοὺς μαθητάς, εἴτε τὸν ὀσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κὺρ., ἱκανὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὴν τοιαύτην εἰσήγησιν, εἴτε ἄλλον, ὃν ἂν ἐθελήσῃ λαμβάνειν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ ὁ διδάσκαλος κὺρ Γαβριήλ, ὅπως διαμεριζομένου τοῦ κόπου ἐλευθερώτερον ἐκτελῇται καὶ ἐντελέστερον τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ προκοπὴ τῶν μαθητῶν πληρεστέρα γένηται· ἥτις διατάξεις τοῦ ἄρχοντος ἐζητήθη προσεπικυρωθῆναι καὶ παρ' ἡμῶν πατριαρχικῶ καὶ συνοδικῶ γράμματι. Τούτου χάριν γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς <μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν>, ἵνα τὸ διορισθὲν αὐτὸ καὶ διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος κυρίτζη Μανωλάκη καὶ ἐξουσιαστοῦ τοῦ αὐτοῦ φροντιστηρίου περὶ τοῦ σιτηρεσίου τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ὃν αὐτὸς ἐκλέξεται βοηθοῦ, ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἀμεταθέτως καὶ ἀπαραλλάκτως, μηδενὸς τοῦ λοιποῦ ἔχοντος ἄδειαν διασεῖσαι αὐτὸ καὶ μικρόν. Ἄλλ' ὁ μὲν διδάσκαλος κὺρ Γαβριήλ λαμβάνη σῶον καὶ ἀνελλιπὲς τὸ ἐτήσιον αὐτοῦ, ἡγουν τὰ. ἀσλάνια, ὁ δὲ μετ' αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ βοηθὸς προσκαλούμενος λαμβάνη ἐξόχως τὰ ἀνὰ εἴκοσιν ἀσλάνια κατ' ἔτος, χωρὶς τινος λογοπραγίας καὶ προφάσεως. Ὅς δ' ἂν κακοδούλως κινούμενος διανοηθῇ ἔργῳ ἢ λόγῳ ἀντειπεῖν ἢ ἀντιπράξασθαι τῇ περὶ τοῦ σιτηρεσίου τούτου διατάξει τοῦ ἄρχοντος καὶ σκάνδαλον προξενήσῃ ὁποιοῦν, ἀφωρισμένος <εἴη καὶ ἀσυγχώρητος καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος>. Οὕτω γενέσθω καὶ μὴ ἄλλως, ἐξ ἀποφάσεως. †

<† **Παρθένιος** ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.†>

8.

(**Αὐτόγραφος** (1) ἐπιστολή).

Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κϋρίῳ κϋρίῳ λεονάρδῳ Γαβριήλ ἱεροδιάκονος, ὑγιαίνειν:

(1) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς καὶ τὴν ἐπομένην, μνημονεύει ὁ Curzio Mazzi ἐνθ' ἀνωτέρῳ p. 109. Αἱ ἐπιστολαὶ δημοσιεύονται ἐνθάδε τὸ πρῶτον ἐκ φωτογραφικῶν ἀντιγράφων τηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως τῶν πρωτοτύπων.

†ἀνάμεσα εἰς ταῖς μεγάλαις καὶ πολλαῖς εὐεργεσίαις, καὶ χάρι-
τες ὅπου ἡ μακροθυμία τῆς σοφωτάτης σου ψυχῆς δίδει πλουσίως
καὶ χαρίζεται τῆς πατρίδος αὐτῆς, καὶ τροφοῦ εἰς καιρὸν χρείας
μᾶλλον εἴθελε λογισθῇ καὶ τούτῃ περισσοτέρως, ἀνισῶς λέγω καὶ
εἴθελε δεξιωθῇ, καὶ νὰ περιποιηθῇ καὶ τὸ αἷμα τῆς συγγενείας αὐτῆς·
ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα, ἦγουν ἀπὸ τὸ γένος τῶν προσωψάδων, ἀπὸ
τὸ σπέρμα τοῦ μακαρίτου παντολέοντος καταγόμενος ὁ δοῦλος τῆς
μεγαλοπρεπείας σου, υἱὸς ὢν τοῦ ἀντωνίου τοῦ ταπεινοῦ προσκυνη-
τοῦ αὐτῆς· μὲ μέγαλον θάρος προστρέχω ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰς πτέρι-
γας αὐτῆς· κρατῶντας ὥσάν ἓνα μέγαλον καὶ νικητικὸν ἄρμα. τὴν μα-
κροθυμίαν αὐτῆς καὶ ὥσάν ἓνα θώρακα ἀχιλλέως τῆς συγγενείας τὸ
μόνιμον· γιατί ὥσάν ἓνας ἥλιος ἐπαληθείας διαυγέστατος ὅπου φω-
τίζει με ταῖς καθαραῖς αὐτοῦ καὶ ζωογόναῖς λάμπαις ἐφάνηκεν, καὶ
φαίνεται πάντοτε εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἡ μακροθυμία τῆς εὐσπλα-
χνίας σου· διότι καὶ μὲ λόγῳ καὶ με ἔργῳ καὶ χρήμασιν αὐτῆς βοη-
θᾶς, καθὼς πάλαι εἰς τὸ φροντιστήριον τῶν ἀγίων καὶ ἱαματικῶν
ἀναργύρων, ὅθεν καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς δοῦλος καὶ προσκυνητῆς αὐ-
τῆς, δέομαι νύκτος καὶ ἡμέρας κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν διαφυλάττει
ὕγιᾶ καὶ μακρόδιον· εἰς καύχημα τοῦ κόσμου, καὶ ἐμοῦ παραμύθιον·
λοιπὸν σπλαγχνίσθητι καὶ εἰς ἐμὲ τὸν δεόμενον εὐσπλαχε· ὁ ὁποῖος
ἀγαπήσας παιδιόθεν τὸν μοναδικὸν βίον οὕτως αὐτὸν ἐνδύθην· φο-
ρῶντας κατὰ τὸ τοῦ λόγου λόγιον τὸν ἐλαφρὸν τοῦ κυρίου ζυγόν·
ὅμως καὶ ἕως τῶρα εὐρίσκομαι καὶ με τὸν βαθμὸν ὅπου κατανόμον
ἔλαβον τὸν ἐκκλησιαστικόν· ἦγουν ἀνῆλθον εἰς τὸν τῆς ἱερωδιακο-
νίας βαθμόν· καὶ θεοῦ βοηθοῦντος, ὡς δύναμαι τὴν πᾶσαν μου ζωὴν
δαπανῶ εἰς μελέτας τῶν θείων γραφῶν, εἰς φροντιστήρια, καὶ εἰς τά-
ξαις ἐκκλησιαστικαῖς· ὅμως δὲ μὴ ἔχοντας τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἀναγ-
καῖα προσπίπτω εἰς τὸ ἔλεος τῆς μακροθυμίας σου κραυγάζωντας πρὸς
αὐτήν· εἰ μὲν εὐδοκεῖ δεχθῆναι με νὰ ἔλθω σωματικῶς πρὸς αὐτήν·
καὶ νὰ ἀπολαμβάνω ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πίπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέ-
ζης τῆς σοφίας σου, πολλὰ περισπούδαστον εἶναι εἰς ἐμέ· γιατί ἔχω
πολλὴν ἔφεσιν καὶ μεγάλην ἀγάπην εἰς αὐτήν, ὡς τοὺς αὐτοὺς θεί-
ους τόπους· εἰ δέ, διὰ ἄλλης ὁδοῦ ἄς με κυβερνήσει, καὶ κύριος ὁ
Θεὸς νὰ διαφυλάττει αὐτήν ἐρρώμενην, εἰς ἐτῶν πολλῶν περιόδους·
ἀμήν· ἔτει κοσμοσωτηρίῳ ἀχνη΄ αὐγούστῳ ιη΄.

ὁ τῆς σῆς λογιώτητος γνησιώτατος δοῦλος· καὶ ἐν ἱεροδιακόνοις ἐλάχιστος.

Γαβριήλ προσωψᾶς·

9.

(Αὐτόγραφος ἐπιστολή).

Τῷ σοφωτάτῳ, καὶ λογιωτάτῳ· καὶ ἐν θεολόγοις περιδοήτῳ, κύριῳ κύριῳ λεωνάρδῳ, γαβριήλ ἱεροδιάκονος εὖ πράττειν.

Πάλιν δι' ἱκεσίας βαδίζειν τὸν νοῦν καὶ τὰς χεῖρας ἐκίνησα· πάλιν θύροκρουστὲν καὶ βοᾶν πόθος, καὶ χρεῖα βιάζει με· καὶ γὰρ βραχεῖα με κύματος καταβαπτίζει σοφώτατε ἐπανάστασις· οὐπω γὰρ πάντως εἰς τὸν τῆς σωτηρίας εὐδοιον λιμένα κατέφυγον· οὐπω τὰς τελευταίας τε καὶ σωτηρίου ἀγκύρας τῇ θαλάσῃ προσέρριψα· ἀλλ' ἤδη μετ' ἐνδείας τε καὶ νηστείας ναυαγῶ, καὶ συνθλίβομαι· οὐ δηλαδὴ βρωμάτων, καὶ μέθης, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, τοῦ ἀκοῦσαι λόγους, καὶ παραγγέλματα ἄριστα· ὅθεν εἰκὸς καὶ πάλιν καὶ μετὰ τοῦ προφήτου δαυὶδ ἐκβοᾶν, τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥσει περιστερᾶς; καὶ πετασθήσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐφ' ὑμῖν ἀναπαῦσαι, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς ψυχῆς διηγῆσασθαι, καὶ δι' ὑμῶν εὐρέσθαι τινα παραμυθίαν τῶν θλίψεων· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος ἀσθενεστέρως πέφυκε τοῖς νοουμένοις διαγνοεῖν· καὶ γράμμα πρὸς ὑμᾶς (βοηδρομιῶνος μεσοῦντος) παρ' ἡμῶν ἀφίκετο· παρακαλὸν μὴ παροφθῆναι ἡμᾶς ἐν καιρῷ τοιούτῳ· λόγου τε δὲ καὶ ἀμοιβῆς οὔτε ἐπέτυχεν· τούτου ἕνεκεν καὶ ταύτην ἀπέστειλα παρακαλέσαι ὑμῶν τὴν μακροθυμίαν, καὶ δυσωπῆσαι πᾶσι τοῖς ὑπὲρ πατρίδος καμάτοις, καὶ τὸν παρόντα ἐπιθῆναι, κάμου τε τὸν πόθον τῆς ἐλεύσεως ἀναπαῦσαι· καὶ τῇ συγγενείᾳ ὑμῶν τὴν περιδοήτον φιλοφροσύνην σου ἐπιδειξαι, δόντας ἡμῖν εἰ ἄρα καταξιωθείημεν ἐλθεῖν σωματικῶς ἐφ' ὑμᾶς· καὶ οἶά τις ἄλλη χαναναία, οὐκ ἐκ τῶν τύρου ὀρίων τε καὶ σιδῶνος, ἀλλ' ἐκ τῆς πατρίδος ὑμῶν καὶ τροφῶ, ἀπὸ τῶν ψυχίων ἐσθίειν τῶν ἀπο τῆς τραπέζης πίπτόντων τῆς φιλοξενίας σου· οὐ εἰ καταξιωθείημεν ἐπιτύχειν, οἶδα ὅτι μεγάλην παρρησίαν πρὸς τὸν θεὸν κτήσεσθε· καὶ τῇ συγγενείᾳ ὑμῶν μεγίστην εὐεργεσίαν κατα-

θήσεθε· ἄλλα παρακαλοῦμεν καὶ πάλιν καὶ πολλάκις, πάντα ὄκνον
ὑπερθεμένους ἐπιθεῖν ἐφ' ἡμᾶς. Ἐρρωσο· ἀπὸ χίου· ἐν ἔτει κοσμο-
σωτηρίῳ ἀχνη· ἀνθεστηριῶνος ἐβδόμη ἵσταμένου.

ὁ τῆς σῆς λογιότητος γνησιώτατος δοῦλος· καὶ ἐνιεροδιακόνοις
ἐλάχιστος.

Γαβριήλ ἱεροδιάκονος ὁ προσωψᾶς:

Ἐκ Σύρου ἔτει 1916.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051011

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

